

prof. dr. annemarie schimmel

ikbal i gete*

Među pjesnicima Ikbal je imao nepodijeljeno divljenje za Rumija i Getea koji su zbilja postali zvijezde vodilje u njegovom životu. On je ovjekovječio njihov doprinos ljudskoj kulturi u poemi *Payami-mashriq*, gdje ih posmatra kao predstavnike ljubavi, te dinamične ljubavi koju je izrazio Gete u svojem *Faustu*, a Rumi u *Mesneviji*, tako da svaki od njih “posjeduje knjigu iako ne može biti nazvan poslanikom”, (kao što je Jami napisao o Mevlani Rumiju).

Ikbal je poput prizme koja filtrira, takorekuć, određene zrake naročite valne dužine iz poezije i mišljenja Rumija i Getea. Bilo bi posve lahko usporediti ove učitelje površno, kao što je činjeno iznova i iznova. Moramo se prisjetiti različitih kulturoloških situacija, političkih i društvenih okvira u kojima su Gete i Ikbal rođeni. Štaviše, u onoj mjeri u kojoj je Geteova poezija bila inspirirana tokom čitavog njegovog života različitim iskustvima ljudske ljubavi, *erosa* u potpunom smislu ove riječi, i kao što zbilja malo znamo o bilo kakvom “ljudskom” svidanju koje je moglo Ikbala potaknuti da piše svoju poeziju – ni *Faustova* Gretchen (heroína), niti Sulaykha iz Geteovog *West-Östlicher Divana* nema parnjaka u Ikbalovom

* Prof. dr. Annemarie Schimmel, “IQBAL AND GOETHE” u: *Iqbal and Goethe*, sabrao i uredio M. Ikram Chaghatai, Iqbal Academy Pakistan, 2000., str. 129-144.

Također, objavljeno u: *Iqbal: Essays and Studies*. Uredio Asloob Ahmed Ansari. New Delhi: Ghalib Academy 1978., str. 271-284; te jednako tako u: *Iqbal: Commemoration Volume*, uredili Ali Sardar Jafri i K.S. Duggal. New Delhi: neda-tirano, str. 242-253.

djelu; niti zbilja znamo o Šemsi-Tabriziju i njegovom životu ukoliko želimo da ga usporedimo s Rumijem. Međutim, usprkos ovim izvanjskim raznolikostima, tamo postoji duhovna srodnost koja je omogućila Ikbalu da shvati neke najbitnije aspekte Geteovog djela.

Gete stoji na kritičnoj tački njemačke kulturne historije, napose historije njemačkog susreta s Bliskim i Srednjim istokom. Pojavio se u vrijeme kada je era prosvjetiteljstva već otvorila nove horizonte; uska crkvena ograničena stajališta prema muslimanskom Istoku polahko su prevladana na Zapadu. Potom su otkrivena književna blaga Istoka po prvi puta i propisno vrednovana. Međutim, početak onog što Ikbal naziva “orijentalnom strujom” u njemačkoj književnosti ima uglavnom zahvaliti Herderu. Ovaj je teolog i filozof naslijedio od svoga učitelja Hammanna zamisao da je poezija maternji jezik ljudskog roda, i ispravno je smatrao da smo iz poezije počeli učiti ljudski razum puno bolje nego kroz proučavanje krivudavih puteva političke historije. Herder je bio zaljubljen u Sa’dija dok mu je elegantni Hafizov stih, koji mu je jedino bio dostupan u poprilično inspirativnim prijevodima, izgledao odveć lepršavim. Za vrijeme svoga susreta s mladim Geteom u Strazburu zanimanje potonjeg za orijentalne stvari rasplamsalo se. U Geteovom očinskom domu u Frankfurtu Biblija je, naravno, intenzivno proučavana, i pjesnik je uvijek ostao biti zahvalan snažnoj dikciji ove knjige. Godine 1772., u dobi od 23 godine, Gete je ipak započeo studirati Kur’an u njemačkom prijevodu svoga frankfurtskog zemljaka Megerlina. Inspiriran različitim i konfliktnim radovima o Poslaniku Muhammedu, namjeravao je napisati dramu o njemu kao protutežu Volterovoj poprilično satiričnoj slici o Poslaniku islama. Međutim, dovršio je samo dva komada ove drame: jedna Abrahamova molitva, koji prekida s obožavanjem zvijezda i umjesto toga okreće se Stvoritelju; ona je jamačno inspirirana relevantnim odjeljkom u 6. suri (El-En’am). Drugi je komad namjeravan kao dijalog između Alija i Fatime, ali je kasnije preinačen u himnu koja je nazvana *Mahomets Gesang*. Na ovom mjestu Poslanik je simboliziran kao struja koji izvire iz malog izvora, teče u potok, i naposljetku u moćnu rijeku, noseći sa sobom

sve manje rijeke, koje vraća nazad Ocu, neizmjernom okeanu. Gete je vrlo dobro interpretirao mistička osjećanja koja je izrazio Melvana Rumi i, da poslanička aktivnost zbilja sličij rijeci koja je podržana rijekom milosti; nalik rijeci, Poslanik će vratiti kući sve one koji tragaju za istim ciljem i koji ne mogu sami pronaći put. Više od jednog stoljeća nakon Getea, R. M. Rilke imao je običaj upotrebljavati isti simbol u svome dubokom poštivanju islama u pismu koje je napisano iz Kordobe princezi Thurn und Taxis (1912.). Istinski islamski karakter Geteove poeme jeste bjelodan; ovo je razlog što je Ikbal dao vrlo slobodnu njezinu perzijsku verziju u *Payami-mashriq*; te možemo pretpostaviti da je *nom de plume* (pseudonim) koji mu je Rumi nadjenao u *Javidnami*, tj. Zindarud, “živa rijeka”, elegantna aluzija na poslaničku moć.

Gete se malo zanimao za orijentalne predmete, barem u obliku ozbiljnih proučavanja ovih tema, više od četrdeset godina, iako je čitao prijevode koje su se godinama pojavljivali u Evropi (među njima i onaj Tahsinuddinove *Kamlata and Kamarupa*). Početkom 1813., u vrijeme najvećih političkih meteža u Njemačkoj, osjećao se još jednom privučenim Istoku. Nije uzalud nazvao prvi stih nove zbirke pjesama, koja je nastala u narednih pet godina, *Hegira*, jer je želio pobjeći iz konfuzne političke scene na Zapadu u svijet praočinske harmonije i čistote. Izvanjski razlog za ovo vraćanje na Istok nije u tolikoj mjeri bilo djelo romantičnih pjesnika i učenjaka koji su posvjedočili taj Orijent, a napose je Indija bila domovina svega što je lijepo: to je prije bilo pojavljivanje prvog cjelovitog njemačkog prijevoda Hafizovog *Divana*, koji je sačinio Joseph von Hammer. Ovaj poprilično neulašteni prijevod Hafiza, koji je tiskan u dva manja sveska, 1812.-13., probudio je u Geteu osjećanje bliske povezanosti s perzijskim pjesnikom, koga je on nazvao svojim “blizancem”. Hammerov je prijevod počesto bio kritiziran, ali on je još uvijek bolji, jer je vjerniji od većine kasnijih prilagodbi Hafizove poezije na njemačkom ili engleskom jeziku. Gete je bio u stanju otkriti Hafizovu veličinu iz ovih prijevoda, i on je spremno shvatio oscilirajući karakter perzijske poezije, koja se ne bi smjela shvatiti posve svjetovnom (kao što je to Hammer mislio), niti posve mističnom

(kao što je Silvestre de Sacy smatrao). “Svijet je zabava”, to je ono što je Gete otkrio: zabava, skrta i neskrta ljepota Prijateljevog lica. Gete je jednako tako bio svjestan da “u ovoj poeziji jezik kao jezik igra najznačajniju ulogu”. Ljubav očaravajuće mlade žene, Marianne Jung-von Willemer, doprinijela je osjećanju blizine ljubavnim pjesmama perzijskog pjesnika sve više kako je Marianne mogla da mu odgovori u elegantnom stihu. Otuda su brojni razlozi doprinijeli nastanku *West-Östlicher Divana*, u kojem Gete izriče svoje priznanje da ako islam znači predanost Božijoj volji, svi mi živimo u islamu:

“Wenn Islam Gott ergeben heisst,
In Islam leben und sterben wir alle.”

U ovoj knjizi poezije je po prvi puta postignuto savršeno stapanje istočnjačke i zapadnjačke misli. Također, pored duboke i slikovite poezije, postoji i *Noten und Abhandlungen*, zbirka odlutalih misli o orijentalnim temama, kao što su karakter arapske i perzijske poezije, najpoznatiji pjesnici, politički sustavi itd. Čak i danas orijentalisti ne mogu a da se ne dive Geteovom dubokom uvidu u bit islamske kulture i karakter perzijske poezije.

U istoj godini kada se *Divan* pojavio u štampi, 1819., mladi njemački pjesnik i orijentalista, Friedrich Rückert, sastavio je po prvi puta gazele na njemačkom, uvodeći misao Mevlane Rumija, kao i perzijski oblik u njemačku književnost. On je stoga započeo pravi orijentalni tok, strujanje, kojeg je on, nadareni i izvanredni poznavatelj nekih pedesetak jezika, ostao biti najbolji i najistaknutiji predstavnik.

Nijemci su prihvatili orijentalne teme još od samog početka, a s Geteom je naslijede islamskog svijeta postalo dijelom njemačke kulturne tradicije. Međutim, na Istoku je znanje o zapadnjačkim tradicijama bilo vrlo nedostatno. Zbog političkih razloga indijski muslimani ostali su biti ograničeni na englesku tradiciju u književnosti. Ikbal je izuzetak. Iako je hvalio Vordsvorta i preveo kraće pjesme nekih engleskih i američkih pisaca na urdu u svojoj ranoj mladosti, njegova ljubav za Getea vidljiva je još od samog početka njegove karijere. Ovo se posebno može vidjeti iz njegove predivne poeme u čast Galiba, koji, kaže Ikbal, počiva u prašini Delhija, dok njegov duhovni brat Gete spava

u ružičnjaku Weimara. Ovo dobro korespondira s opaskom u *Stray Reflections / Odlutalim mislima* (1910.): “Priznajem da puno dugujem Hegelu, Geteu, Mirzi Galibu, Mirzi Abdu-l-Kadiru Bedilu i Vordsvortu.” Zapravo, *Stray Reflections / Odlutale misli*,¹ koje su bilješke zapisivane nakon Ikbalovog povratku iz Evrope u vrijeme transformacije u njegovom *Weltanschauungu*, dopuštaju nam da ostvarimo uvid u Ikbalov um. Iako bi bilo prirodno za pjesnika koji je obrazovan u britanskim misionarskim školama i sveučilištima da preferira englesku peoziju, on, uprkos tome, daje prednost Geteu. Syed Nazir Niyazi ispravno primjećuje:

“Vjerovatno ono što život više treba od onih koji ‘znaju tajne prirode’ jesu ljudi koji mogu shvatiti njezinu konačnu svrhu. Gete je bio takav čovjek, a i Ikbal. Ikbal je bio taj koji je svratio našu pozornost na Getea. Značajna je epizoda u našoj historiji da je Ikbal bio jedini koji se opirao čitavoj književnosti i kulturi koja je dominirala našim životom kroz političku kontrolu. Bez obzira kakav je razlog što smo prihvatili radije Getea nego Šekspira, koji je jedinstveni umjetnik koga svi priznajemo, činjenica je da je Gete jedan od nas koji je osigurao mjesto u našim srcima. Ukoliko ovo pitanje imamo na umu, trenutačnu sliku savršenog čovjeka, ili Božijeg namjesnika, ili Čovjeka, njegov karakter i sklonost, onako kako ih je Ikbal shvatio, donekle su viđeni u Faustu, stvorenju Geteove misli, a ne u Ničeovom Natčovjeku.”

Sukladno Ikbalu, Gete je bio u stanju simbolizirati ljudski rod u jednoj figuri svoga Fausta:

“Gete i Šekspir su iznova promišljali Božansko kroz stvorenje. Međutim, postoji jedna važna razlika među njima. Realistični Englez iznova promišlja, individualno idealistični Nijemac univerzalno. Njegov se Faust samo nadaje individualnim. U zbiljnosti, on je individualizirani ljudski rod.” (*Stray Reflections*, str. 144)

Ili, drugim riječima kazano: “Ukoliko želite studirati anatomiju ljudskog uma, možete ići Wundtu, Wardu, Jamesu ili Stoutu. Međutim, istinski uvid u ljudsku prirodu možete

¹ *Stray Reflections: A Note-book of Allama Iqbal*, uredio Javed Iqbal (Lahore, 1961.), str. 54. (Revidirano i prošireno izdanje uz faksimile, Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 1992. Ed.)

dobiti jedino od Getea” (ibid., str. 139). Ikkal se ne krzma da u *Faustu* vidi istinskog predstavnika njemačkog uma, koji je puno bliži narodnom osjećanju, čak i od Novog zavjeta: “Geteov Faust je taj, a ne knjige za koje se pretpostavlja da ih je napisao galilejski ribar, koji otkriva duhovne ideale njemačkog naroda. I Nijemci su toga u potpunosti svjesni” (ibid., str. 66). I kao što je priznao svoje dugovanje Rumijevom geniju izabirući ga za duhovnog vodiča, on je jednako tako priznao da je otkrio svoje vlastite granice nakon čitanja Getea: “Naša se duša otkriva kada dolazimo u dosluh s velikim umom. Sve dok nisam shvatio Geteove imaginacije nisam otkrio svoju vlastitu prikraćenost” (ibid., str. 2). Ovaj je iskaz ponovljen u poeziji u Prologu *Payami-mashriqa*, koji sadrži vjerojatno najljepšu pohvalu ovog njemačkog pjesnika u Ikkalovom djelu. Bolje rečeno, čitav je *Payami-mashriq* posvećen njegovoj pohvali, budući da je Ikkalova nakana bila da odgovori na Geteov *West-Östlicher Divan*. On je željno tragao za nekim ko bi mogao prevesti ovu knjigu na njemački kako bi Geteovi zemljaci mogli shvatiti prvi odgovor na njegovo djelo koji dolazi s Istoka.

Možemo se zapitati koji je bio zajednički nazivnik između ove dvojice ljudi. Vjerojatno bi se jedan odgovor mogao pronaći u Ikkalovoj opasci o Platonu (posve različit od njegove kasnije kritike): “Priroda nije bila odlučila šta da učini od Platona – pjesnika ili filozofa. Istu neodlučnost čini se da je ispoljila i kad je riječ o Geteu” (ibid., str. 128). Zar on nije bio uhvaćen u istu dilemu, djelujući kao pjesnik i filozof, iako u oba slučaja uz jaki skriti ton “proročke” inspiracije i aktivnosti? Vjerojatno je Geteova kreativnost bila ta koja je učinila da se Ikkal divi ovom njemačkom pjesniku:

“Gete je pokupio običnu legendu i ispunio je cjelokupnim iskustvom devetnaestog stoljeća, čitavim iskustvom ljudskog roda. Ovo transformiranje obične legende usustavno izražavanje čovjekovog krajnjeg ideala nije ništa manje od Božije izradbe. Ovo je jednako dobro kao i stvaranje prekrasnog univerzuma iz haosa bezoblične materije.” (ibid., str. 71)

Na ovom se mjestu Gete pojavljuje kao stvaralački *halifa*, Božiji namjesnik, čija su djelovanja najbolje izražena u “Dijalogu

između Boga i čovjeka” u *Payami-mashriq*. Ikbal je također bio privučen Geteovom procjenom historije i širokim poznavanjem humanističkih nauka i znanosti. Stihovi u *Divanu*:

“Wer nicht von drei tausend Jahren
sich weiss Rechenschaft zu geben,
bleib im Dunkln unerfahren,
mag von Tag zu Tage leben”

(“Onaj koji ne može dati prikaz tri hiljade godina historije trebao bi ostati u mraku kao neznalica i živjeti od danas do sutra!”) dobro odgovaraju njegovoj vlastitoj procjeni historije u kojoj se, kao što je to Kur’an iskazao, manifestira samo Božije djelovanje. Znati historiju tri hiljade godina, kao što to Gete smatra nužnim, znači shvatiti Božije puteve u pokretanju historije i posjedovati akumulirane trezore prošlih iskustava ljudskog roda. Ikbalov je boravak u Njemačkoj jamačno potaknuo njegovu ljubav za njemačku kulturu, kao što je to Atija Begum jasno posvjedočila u svojim memoarima; također je potaknuo njegovu sposobnost za čitanje njemačke književnosti na izvornom jeziku, i on nije samo uživao u Geteovom, već jednako tako i Hajneovom stihu (vidjeti *Stray Reflections*, str. 151). Jedna od njegovih najpoznatijih poema iz ranog perioda u djelu *Bange-Dara*, koju je napisao u Hajdelbergu na obali Nekara u ljetnoj noći, nesumnjivo je njegov odgovor na Geteovu nježnu poemu *Wanderers Nachtlied* (Über allen Gipfeln ist Ruh...), koju je pjesnik, tada u 31. godini života, kao Ikbal 1908., napisao 6. septembra 1780. u Ilmenauu (Thuringia). Usto, ovo još nije bio u tolikoj mjeri Gete pjesnik, koji je privukao Ikbala, niti Gete koji je hvalio Hafiza; ovo je bio radije Gete poetski mislilac. Ernst Beutler ispravno kaže da poeme *West-Östlicher Divana* “isijavaju snagu”; Ikbal je jamačno osjećao ovu duhovnu snagu, ovo veselo prihvatanje života u svim njegovim varijetetima.

Jedan aspekt Geteovog mišljenja koji je napose bio blizak Ikbalovom vlastitom osjećanju bio je značaj koji je pridao određenom polaritetu iskustva. On je iskazao ideju ovog polariteta uz pripomoć orijentalnog simbola u svojoj poem: *In Atemholen sind zweierlei Gnadend...* (*Dvostruka naklonost u udisanju iskustva*, “Zrak koji udišemo, potom ga slobodno ispuštamo, jedan je sputavanje, drugi blaženstvo...”) otuda

prihvatajući sufijsku tradiciju konstantne promjene *kabda* i *basta*, duhovnog sputavanja i duhovnog ushita kako se manifestiraju u činu disanja. Ovo stalno uzajamno djelovanje dva “udisaja” najbolje se manifestira u *dhikr* formuli *shahadata*, gdje negativno *la ilah* vodi pozitivnom *illa Allah*. Usporedivo s Ibn Arabijem i njegovim sljedbenicima, koji su posmatrali svijet dijelom vječitog procesa Božanskog daha, Gete je također prepoznao Božiji dah u *sistoli* (stezanju srčanog mišića) i *dijastoli* (opuštanju srčanog mišića), urođenim polaritetima stvorenja – bilo da su mišljenje i djelovanje, ili Lucifer i anđeoske moći. U Ikbalovom djelu, uzajamno djelovanje *jamala* i *jalala* jeste krajnje važno, i poput Mevlane Rumija koji je opisao mističko stanje kao iznenadnu *jalwu* i *maqam* kao trajno stanje *Khalwa* (*Mathnawi*, I, 1435), Ikbal vidi tajnu čovjekovog duhovnog života u njegovom konstantnom kretanju iz životne molitve u *khalwi* s Bogom do *jalwe*, gdje će se rezultati prethodnog iskustva manifestirati. *Khalwa* i *jalwa* oblikuju zajedno ustroj života, kao što ljubav i intelekt tvore osnovu (uzdužnu nit tkanine) i *potku* (poprečne niti tkanine) ljudske egzistencije. Iznova se možemo prisjetiti Getea koji je kazao 1829.: “Stoljeće koje se ekskluzivno bavi analizom i gotovo da je u strahu od sinteze nije na ispravnom putu; jer samo ove dvije zajedno, poput udisaja i izdisaja, tvore život znanosti.” Ikbalova poema *Love and Science* (*Ljubav i znanost*) u *Payami-mashriq* izgleda poput pjesničke verzije ovog kazivanja. Poput ovog njemačkog pjesnika, Ikbal je također mislio da će polariteti koji tvore zbiljski život biti namijenjeni za beskrajno Božije savršenstvo (*kamal*). Otuda se ne krzma da citira jednu od Geteovih poema u svojim predavanjima:²

“U beskrajnom samoponavljaju
 Za sva vremena teče Isto.
 Bezbroj svodova koji izvire, susreću se,
 drže u stanju mirovanja moćan okvir.
 Struje iz svih stvari vole život.
 Najveća zvijezda i najponiznija studen,

² Sir Muhammad Iqbal, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam* (Lahore, 1958.), str. 60.

svako naprezanje, svako nastojanje
vječiti je mir u Bogu.”

Ikkal je prepoznao kod Getea isti onaj dinamizam koji je prožeo njegovo vlastito filozofsko i poetsko djelo. Faust, čovjek koji se uvijek bori kako bi postigao više stupnjeve individualiziranja, izgleda poput zamišljanja unaprijed njegovih vlastitih ideala. Također, bio je fasciniran drugom figurom u *Faustu*, Satanom ili Mephistophelesom. Ovaj duh “koji uvijek negira” i koji “uvijek kani zlo i stvara dobro” lijepo je pristajao u Ikkalovu satanologiju. Zar Gete nije stavio sljedeće riječi o značaju Satane u Božija usta?:

“Des Menschen Tätigkeit muss allzuleicht erschlaffen;
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh;
Denn geb ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen.”

(“Zato što čovjekova aktivnost može lahko oslabiti, on uskoro preferira nepretrgnuti počinak; kako bi mu se dalo ovog sugovornika koji se odavde čini najboljim, ko valja i neophodno kao Đavo pomaže stvaranju.”) (prijevod W. Kaufmanna)

Izvan čovjekove stalne borbe s Iblisom, koji ga je namamio iz rajskog mira, izrasta šarena slika svijeta. “Njegova krv čini pripovijest o stvaranju slikovitom”, kao što to Ikkal označava u *Javidnami*. Njegov najjasniji iskaz o Satani jeste jamačno onaj u *Taskhiri-fitratu*, poemi iz pet dijelova u *Payami-mashriqu*, koja okončava s čovjekovom pobjedom nad njegovim napasnikom koji sada čini sedždu pred Savršeni čovjekom, koju nije učinio pred neiskusnim Ademom. Savršeni čovjek može kazati s Poslanikom: “*Aslama shaytani*” (“Moj mi se šejtan pokorio”, tj. postao je musliman). Geteov je Faust, sa svoje strane, izbavljen iz satanskih stiski na temelju anđeoskih moći zbog njegove neprestane borbe da se promakne na više stupnjeve. Čovjekova je dužnost *jihad akbar*, borba protiv satanskih moći i njegovih nižih snaga koje mogu spriječiti razvijanje njegove ličnosti – Gete kaže u *West Östlicher Divanu*, kada ovaj pjesnik traži dopuštenje za Raj:

“Lass mich immer nur hinein;
Denn ich bin ein Mensch gewesen,
und das heisst ein Kämpfer sein.”

(“...jednom za svagda dopusti mi da uđem unutra, znaj da sam bio smrtan, taj borac koji je trebao biti.”) (preveo J. Weiss)

Ova stalna čovjekova borba jeste i tema i Geteovog i Ikkalovog stiha; međutim ona se ne bi smjela interpretirati kao asketsko postignuće – nešto što je odlikovalo rani sufizam; ovo radije treba biti shvaćeno u kontekstu Ljubavi, koja je dinamička jezgra života. Svaki korak u kojem je šejtan savladan jeste korak ka Bogu, a to znači, za oba pjesnika, put ka zazbiljavanju čovjekove ličnosti. Gete se divio “snažnoj ličnosti” čak iako je prepoznao njezine demonske aspekte: njegovi stihovi o Tamerlaneu u *Divanu*, gdje su osvajač i zimski demoni suprotstavljeni, jesu njegovo pjesničko izražavanje svojih osjećanja za Napoleona i njegov slom u ruskoj zimi 1812. Kako bismo bili sigurni, Geteov najpoznatiji stih o “personalnosti” ima unekoliko ironični prirodni smisao:

“Höchstes Glück der Erdenkinder
sei nur die Persönlichkeit.”

(“Najviše blaženstvo za ljudska bića
neka bude personalnost.”)

Možemo interpretirati njegovo stajalište u smislu u kojem ga je Max Scheller definirao stoljeće kasnije: “Ljubav u proročkoj religiji znači zadobiti istinsku personalnost kroz živi kontakt s Bogom.” Ovo je također bilo Ikkalovo stajalište; jer čovjek koji se približava sve bliže i bliže Bogu shvata mogućnosti svog malog ega kako se više primiče sveobujmljujućem Božanskom egu. Ovo implicira konstantni rast u ljubavi; i u ovom pogledu je Ikkal blizak klasičnim piscima sufizma, kao što su: Kušejri, Nedžmuddin Kubra, Attar i Mevlana, koji su znali da će nakon svakog koraka uslijediti novi, da čežnja nema kraja (kao što je to Gazali kazao u svome djelu *Ihja ulumi el-din*), a to je da “put u Boga” slijedi “put prema Bogu”. Pjesnik opširno prikazuje svoju ljubav u sve većim krugovima; on se nigdje ne može zaustaviti, a čak se i hurije u Raju žale da ne haje za njih. Ikkalova poema, “The Houri and the Poet” / “Hurija i pjesnik” u *Payami-mashriq* izravno podsjeća čitatelja na Geteov slični tretman ovog predmeta, kao što to čine neki

stihovi u Ikbalovoj kasnijoj urdu-poeziji. Na kraju *Javidname*, kada Zindarud iskušava “razvijanje bez slabljenja” u Božanskom prisustvu, nismo samo bliski klasičnim sufijskim teorijama, već čak i više Geteu, koji opisuje Raj na kraju svoga *Divana* ovim riječima:

“...bis im Anschauung ewiger Liebe
wir verschweben, wir verschwinden...”

(“...sve dok se u vječnoj ljubavnoj nesvjestici
ne stopimo, i uz tu mješavinu...”)

Ovaj stalni rast proizveden je kroz “umiranje za naše niže kvalitete”, kroz konstantno žrtvovanje. Kroz slijeđenje ovog mota: *Mutu qabla an tamutu* (“Umrte prije smrti”), čovjek iskušava duhovno proživljenje čak ovdje na Zemlji, a šok tjelesne smrti mu ne znači puno. Njegov će se ego nastaviti razvijati na drugom svijetu, pod uvjetom da je dovoljno jak: “Osobna besmrtnost nije stanje, ona je proces.” Ovaj iskaz iz *Stray Reflections / Odlutalih misli* (str. 17) kasnije je elaboriran u *Predavanjima*: “Osobna besmrtnost... nije zapravo naša; ona se treba zaslužiti osobnim naporom” (str. 119). Nebo nije blagdan, kako Ikbal kaže u istom predavanju, jer je čovjek pozvan da uđe u dublje i dublje bezdane beskonačnog Božanstva. Gete je osjećao na isti način, kao što je spomenuo 4. februara 1829. Eckermannu: “Uvjerenje o našem trajanju pomalja se, za mene, iz koncepta aktivnosti; jer kada ovdje radim bez odmora, onda je priroda obavezna da uredi za mene drugi oblik postojanja, ukoliko sadašnji više ne može podnijeti moj duh.” Međutim, kako zazbiljiti ovaj rast? Geteova poema *Selige Sehnsucht* je-ste odgovor na ovo pitanje. Ovdje je ovaj njemački pjesnik preuzeo simbol noćnog leptira i svijeće, koji je prvo u islamskoj tradiciji koristio Halladž u svome djelu *Kitab et-tavasim*, kako bi pokazao da se vječiti život može jedino pronaći kroz “umiranje i postajanje”, kroz žrtvovanje sebe kako bismo zadobili trajanje. On je iskazao ovo osjećanje nužnosti metamorfoze, razvitak u životinjama i biljkama, umnogome, poemu, jer je znao da je želja da se ostane stabilnim i nepokretnim jednaka smrti:

“Denn alles muss in Nichts zerfallen,
Wenn im Sein beharren will.”

Ikbal hoće istu misteriju života u svojim brojnim stihovima o *sozi-natamam*, obnovljenoj čežnji za uvijek novim i višim manifestacijama života.

Međutim, ne bismo trebali ograničiti sličnosti između Getea i Ikbala samo na duhovnu sferu. Ikbal je također usvojio neka izvanjska obilježja od ovog njemačkog učitelja – sami oblik *Payami-mashriqa* to pokazuje. *Javidnama* je također pretrpjela uticaj geteovskih oblika iako ime ovog njemačkog pjesnika nije spomenuto. Ali pripovijest o putu nagore pjesnika filozofa (kao u *Faustu* koji je pomiješan s motivima Miltonovog *Izgubljenog raja* i Danteove *Božanske komedije*) započinje s “Prologom na nebu” i “Prologom na Zemlji”, koji su modelirani po uzoru na prologe u Geteovom *Faustu*. Još jednom je Syed Nazir Niazi važan izvor za naše znanje o Ikbalovom odnosu prema Geteu. On piše:

“*Faust* je preveden izravno s njemačkog na urdu na poticaj Anjumani-Taraqqie-Urdu od piščevog druga, dr. Syeda Abida Hussaina, u Jamia Millia Islamia, Delhi. Ovaj je prijevod bio u prozi i ograničen je na prvi dio *Fausta*. Moguće je da sam spomenuo ovaj prijevod Ikbala, ili je to došlo do njega na neki drugi način, međutim u pismu koje je datirano na 14. august 1931. on se pitao o tome da li je dr. Abid Hussain također preveo Prolog u nebo. Vjerovatno je istraživao ovo u svezi s *Javidnamom* koju je pisao u to vrijeme... Kada sam susreo Ikbala nekoliko dana kasnije i kada smo spomenuli *Fausta* tokom razgovora, on se iznova pitao o tome zašto dr. Abid Hussain nije preveo drugi dio. Također je ponudio pomoć dr. Abidu Hussainu u pogledu ove zadaće. On je primijetio da je drugi dio pomalo težak pošto sadrži brojne pojmove koji su povezani s astronomijom i hemijom te također reference i aluzije s kojima ljudi na Zapadu nisu bili familijarni i koje su jedino ispravno shvatali istočnjaci.”

Utisak da je Ikbalovo divljenje za Getea bilo djelomice zahvaljujući temeljitom historijskom znanju njemačkog pjesnika osnažen je dodatno navodom iz knjige Nazira Nijazija koja ukazuje na impresiju potonjeg s *Faustom*:

“On (Ikbal) je rekao: ‘Za vrijeme mog boravka u Njemačkoj, imao sam puno prilika da ponudim razjašnjenja i

objašnjenja ovih pojmova i upotreba, i ovo je obično ostavljalo dubok utisak na moju njemačku publiku. Činjenica je da je Gete posjedovao golemu viziju. Njegovo je vjerovanje bilo da ukoliko neko nije proučavao i propitivao historiju prošlih hiljadu (sic!) godina, on nije mogao polagati pravo da je kultiviran i profinjen. Otuda, kako je moguće svakom Nijemcu da bude familijaran sa svim upotrebama i aluzijama koje je Gete probirao iz istočnjačke književnosti? Za nas su ovi pojmovi riječi iz dnevne upotrebe. Nisam imao bilo kakvih poteškoća u probavljanju ovih odjeljaka *Fausta*. Nijemci su se zbilja divili lahkoći kojom sam objašnjavao ove pojmove.”

Ovo je vjerovatno najbolje objašnjenje za Ikbalovo veliko oduševljenje za Getea.

Međutim, postoji jedno pitanje koje je unekoliko bilo neugodno za ljubitelje Getea i Rumija. Sam Ikbal istaknuo je činjenicu da su opaske o njegovom duhovnom vodiču za Rumija, kako je navedeno u *Noten und Abhandlungen*, ništa drugo doli laskanje. Čini se iz nekoliko komentara koji su bili dostupni u njemačkoj književnosti (Hammerova *Fundgruben* i, 1818., od istogučenjaka *Geschichte der schönen Redekünste Persiens*) da je stekao utisak da je Rumi bio predstavnik neumjerenog i bezobličnog panteizma, religije koju je temeljito zamrzio; jer je neodređeni misticizam bio u kontradikciji s njegovim stajalištima o Bogu i ovome svijetu; Rumijeve su mu priče bile konfuzne i zbunjujuće. Gete se bojavao, i zbilja je osjećao gnušanje, svega bezobličnog, svega što se nije razvijalo u živom obliku. Upravo kao što je napisao neke satirične retke o mnogobrojnim indijskim božanstvima tako da ga je A. W. Schlegel, utemeljivač njemačke indologije, nazvao “Allahovim novim revnosnim pristašom”, on nije mogao pronaći bilo što privlačnim u nekoliko priča iz *Mesneviye* koje su mu bile dostupne. Ikbal ispravno izjavljuje u svome urdu uvodniku *Payami-mashriq* da, iako se Mevlana Dželaluddin činio Geteu panteistom, zadivljujuće je da on, koji je branio Giordana Bruna i pokazao duboko zanimanje za Spinozu, nije bio voljan da prizna Rumijevu veličinu. Ikbal je priznao sličnost barem dijela Rumijevo i Geteovog mišljenja, i to je razlog zašto ih je smjestio rame

uz rame u jednoj od svojih najindikativnijih poema *Payami-mashriqa*; on zahvalno priznaje svoje dugovanje njemačkom i islamskom pjesniku i mislitelju pokazujući da su obojica bili svjesni najdubljih misterija čovjekovog puta kroz svijet i iskusio je i naučavao da je tajna života (kazano Rumijevim riječima) “od šejtana intelekt, od Adema ljubav.”

Prijevod s engleskog:
Nevad KAHTERAN

أ. أنيماري شيميل

إقبال وغيته

لقد أثارت الأستاذة أنيماري شيميل تقاليد غيته هذه كعارفة محترمة بهذا الموضوع. وأشارت في هذه المقالة إلى المظاهر الجديدة للعلاقة الفكرية بين إقبال وغيته التي تسميها بالتوأمين في الجنة.

By Prof. Dr. Annemarie Schimmel

IQBAL AND GOETHE

The late professor Annemarie Schimmel provided an impetus for this Goethan tradition as a reputed expert on this subject. In this article she has indicated new aspects of intellectual relationship between Iqbal and Goethe whom she calls *Zwillinge im Paradise* (Twins in Paradise).